

CIORAN

OPERA LUI CIORAN

SCRIERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Pe culmile disperării

ediția întâi – 1934 / prima ediție postbelică, Humanitas – 1990

Cartea amăgirilor – 1936 / 1991

Schimbarea la față a României

1936 / ediție revăzută de autor – 1990

Lacrimi și sfinți – 1937 / 1991

Amurgul gândurilor – 1940 / 1991

Îndreptar pătimăș (I–70) [Paris, 1940], Humanitas – 1991

Îndreptar pătimăș II (70–140) [Paris, 1941–1944], Humanitas – 2011

Despre Franța [Paris, 1941], Humanitas – 2011

Razne [Paris, 1945–1946], Humanitas – 2011

Carnetul unui afurisit, Humanitas – 2021

SCRIERI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Précis de décomposition *Tratat de descompunere*

Gallimard – 1949 Humanitas – 1992

Syllogismes de l'amertume – 1952 *Silogisme amărăciunii* – 1992

La Tentation d'exister – 1956 *Ispita de a exista* – 1992

Histoire et utopie – 1960 *Istorie și utopie* – 1992

La Chute dans le temps – 1964 *Căderea în timp* – 1994

Le Mauvais démiurge – 1969 *Demiurgul cel rău* – 1995

*De l'inconvénient
d'être né* – 1973 *Despre neajunsul
de a te fi născut* – 1995

Écartèlement – 1979 *Sfârtecare* – 1995

Exercices d'admiration – 1986 *Exerciții de admirație* – 1993

Aveux et anathèmes – 1987 *Mărturisiri și anateme* – 1994

Mon Pays / Țara mea

Humanitas – 1996

Cahiers – 1997 *Caiete* (3 vol.) – 1999–2000

PUBLICISTICĂ, CORESPONDENȚĂ, CONVORBIRI

Singurătate și destin, Humanitas – 1992

Convorbiri, Humanitas – 1993

Scrisori către cei de-acasă, Humanitas – 1995

CIORAN

DEMIURGUL CEL RĂU

Traducere din franceză
de Emanoil Marcu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

DEMIURGUL CEL RĂU

Cu excepția câtorva cazuri aberante, omul nu înclină spre bine: ce zeu l-ar îmboldi s-o facă? El trebuie să se învingă, să-și calce pe inimă pentru a putea săvârși cel mai mărunț act necontaminat de rău. De fiecare dată când izbutește, îl provoacă, îl umilește pe creatorul său. Iar dacă i se-ntâmplă să fie bun nu prin efort sau din calcul, ci prin natură, o datorează unei neatenții a cerului: se situează în afara ordinii universale, nu era prevăzut în nici un plan divin. Nu se știe care e locul lui printre ființe, și nici măcar dacă e o ființă. Să fie un spectru?

Binele este ce a fost sau va fi, niciodată ceea ce este. Parazit al amintirii sau al presentimentului, revolut sau posibil, binele nu ar putea să fie *actual* și nici să dăinuiască prin el însuși: cât timp există, conștiința-l ignoră; ia act de el doar atunci când dispare. Totul îi dovedește irealitatea; e o mare forță fictivă, e principiul avortat din start: colaps, faliment imemorial ce-și face tot mai simțite efectele pe măsură ce istoria curge. La începuturi, în acea promiscuitate în care s-a produs alunecarea spre viață, s-a întâmplat probabil ceva monstruos, ceva ce trece în neliniștile și chiar în raționamentele noastre. Cum să nu presupui că existența a fost viciată de la

rădăcină, existența și înseși elementele? Cel ce n-a luat în considerație, măcar o dată-n zi, această ipoteză, va fi trăit ca și un somnambul.

*

Este greu, este imposibil să credem că dumnezeul cel bun, „Tatăl“, ar fi amestecat în scandalul Creațiunii. Totul ne face să credem că n-a participat la ea în nici un fel, că autorul ei este un zeu fără scrupule, un zeu tarat. Bunătatea nu creează: îi lipsește imaginația; or, e nevoie de imaginație pentru a plăsmui o lume, fie și una de mântuială. La rigoare, amestecul de bunătate și răutate ar putea produce un act sau o operă. Sau un univers. Oricum e mult mai ușor, pornind de la al nostru, să ajungi la un dumnezeu dubios decât la unul onorabil.

Hotărât lucru, dumnezeul cel bun nu era înzestrat pentru a crea: are totul – afară de atotputernicie. Mare prin deficiențele lui (anemia și bunătatea merg mână-n mână), el este prototipul ineficacității: nu poate ajuta pe nimeni... De altfel nu ne agățăm de el decât atunci când părăsim dimensiunea noastră istorică; de cum o regăsim, ne e străin și de neînțeles: n-are nimic ca să ne fascineze, n-are nimic dintr-un monstru. Iar atunci ne întoarcem spre Creator, zeu subaltern și trebăluitor, instigator al evenimentelor. Ca să-nțelegem cum a putut să creeze, trebuie să ni-l închipuim sfâșiat între rău, care înseamnă schimbare, și bine, care înseamnă inerție. Această luptă a fost desigur nefastă răului, căci a trebuit să suporte contaminarea binelui: iată de ce Creațiunea nu poate fi pe de-a întregul rea.

Cum răul guvernează tot ce-i coruptibil, altfel spus tot ce e viu, ar fi ridicol să vrem să demonstrăm că el conține mai puțină ființă decât binele, sau chiar că nu conține deloc. Cei care îl asimilează cu neantul își închipuie că astfel îl *salvează* pe acest biet dumnezeu bun. Nu-l salvăm decât având curajul de a separa cauza lui de cea a demiurgului. Pentru c-a refuzat s-o facă, creștinismul va trebui să se zbată, de-a lungul întregii lui cariere, să impună teza îndoielnică a unui Creator milostiv: tentativă disperată ce-a vlăguit creștinismul și a compromis zeul pe care vroia să-l protejeze.

Nu putem să nu ne gândim că, rămasă în stadiul de schiță, Creațiunea nu putea fi terminată și nici nu merita să fie, și că ea este în totul un *păcat*, faimoasa crimă comisă de om apărând astfel ca o versiune minoră a unei crime cu mult mai grave. Care e vina noastră, decât aceea de a fi urmat, mai mult sau mai puțin servil, exemplul Creatorului? Fatalitatea lui – o recunoaștem prea bine în noi: nu degeaba am ieșit din mâinile unui zeu nefericit și rău, din mâinile unui zeu blestemat.

*

Predestinați, unii, să credem în zeul suprem dar neputincios, alții în demiurg, alții în demon, nu noi decidem pe cine slăvim, nici pe cine hulim.

Demonul este reprezentantul, delegatul demiurgului, de ale cărui trebi grijește în lumea aceasta. În ciuda prestigiului și a spaimii pe care-o inspiră numele său, el nu-i decât un administrator, un înger însărcinat cu munca de jos – cu istoria.

Alta e anvergura demiurgului: în lipsa lui, cum am putea înfrunta încercările noastre? Dacă am fi la înălțimea lor, dacă am fi cât de cât demni de ele, n-am mai avea nevoie să-l invocăm. Ci puși în fața mediocrității noastre patente, ne agățăm de el, îl implorăm chiar să existe: dacă s-ar dovedi o ficțiune, ce disperare și umilință ne-ar copleși! Cui altuia să-i punem în cârcă lacunele, mizeriile noastre, pe noi înșine? Promovându-l autor al carențelor noastre, el ne servește drept scuză pentru tot ce n-am putut fi. Iar când pe deasupra îl facem răspunzător pentru acest univers ratat, savurăm chiar o anume pace: incertitudinea asupra originilor și perspectivelor noastre se risipește, trăim deplina siguranță în insolubil, departe de coșmarul speranței. Meritul lui e cu adevărat neprețuit: ne scutește chiar și de regrete, de vreme ce și-a asumat până și *inițiativa* eșecurilor noastre.

Mai important e să ne regăsim în divinitate viciile, nu virtuțile. Ne obișnuim cu calitățile noastre, pe când cusururile noastre ne obsedează, ne chinuie. A le putea proiecta într-un zeu capabil să decadă la fel de mult ca noi și care să nu fie îngărdit de fadele atribute îndeobște admise – asta ne ușurează și ne liniștește. Dumnezeu cel rău e Dumnezeu cel mai *util* din câți au fost vreodată. Dacă nu l-am avea la îndemână, pe cine ne-am mai vărsa fierea? Orice formă de ură se îndreaptă, în ultimă instanță, contra lui. De vreme ce toți considerăm că meritele noastre sunt nerecunoscute sau batjocorite, cum să admitem că o nedreptate atât de generală poate fi pusă doar pe seama omului? Ea trebuie să vină mai de sus și să se confunde cu vreo uneltire străveche, cu însuși actul

Creațiunii. Știm așadar pe cine să muștrăm, pe cine să hulim: nimic nu ne încântă și susține mai mult decât puțința de a plasa originea mișeliei noastre cât mai departe de noi.

Cât despre dumnezeul propriu-zis, bun și nevolnic, îl regăsim de fiecare dată când nu mai rămâne în noi nici o urmă a vreunei lumi, în acele momente care îl postează, care, legate de el dintru-nceput, îl trezesc, îl *creează*, și în timpul cărora el urcă din adâncurile noastre amuțindu-ne sarcasmele. Dumnezeu e doliul ironiei. Ajunge însă ca ironia să-și revină, să preia inițiativa: relațiile cu el se strică și încetează. Atunci, sătui să ne tot punem întrebări despre el, vrem să-l evacuăm din obsesiile și furiile noastre, îi refuzăm chiar și disprețul nostru. Atâția înaintea noastră l-au lovit, că ni se pare inutil să hărțuim un cadavru. Și totuși el contează, încă, pentru noi, măcar pentru regretul că nu l-am doborât noi înșine.

*

Pentru a evita complicațiile proprii dualismului, am putea imagina un singur și același dumnezeu, a cărui istorie s-ar derula în două faze: în prima, înțelept, exsanguu, retras în sine, fără nici o veleitate de a se manifesta: un zeu *adormit*, vlăguț de propria-i eternitate; – în a doua fază, activ, frenetic, comițând greșală după greșală, el s-ar deda la o activitate condamnabilă în cel mai înalt grad. Această ipoteză, dacă judecăm bine, este mai tulburătoare și mai puțin avantajoasă decât aceea a doi zei total diferiți. Dacă socotim însă că nici una din ele nu lămurește

ce valorează lumea aceasta, ne rămâne posibilitatea de a crede, ca unii gnostici, că zeul a fost tras la sorți dintre îngeri.

(E jalnic, e degradant să asimilăm divinitatea cu o persoană. Ea nu va fi niciodată o idee sau un principiu anonim pentru ferveții Testamentelor. Douăzeci de veacuri de altercații nu se uită de la o zi la alta. Viața noastră religioasă – fie că se inspiră din Iov, fie din Sfântul Pavel – este gâlceavă, exces, dezlănțuire. Ateii, care mănuiesc invectiva cu-atâta plăcere, dovedesc foarte clar că vizează pe *cineva*. Ar trebui să fie mai puțin orgolioși; emanciparea lor nu e atât de completă pe cât li se pare: își fac, despre Dumnezeu, exact aceiași idei ca și credincioșii.)

*

Creatorul e absolutul omului exterior; în schimb, omul lăuntric vede în Creațiune un detaliu jenant, un episod inutil, chiar nefast. Orice experiență religioasă profundă începe acolo unde ia sfârșit domnia demiurgului, nu are ce face cu el, îl acuză, este negarea lui. Atâta timp cât Creatorul și lumea ne obsedează, nu vom putea scăpa de ei pentru ca, într-un elan autodistructiv, să regăsim increatul și să ne pierdem în el.

Prin extaz – al cărui obiect e un dumnezeu *fără atribute*, o *esență* de dumnezeu – ne înălțăm spre o formă de apatie mai pură chiar decât aceea a zeului suprem și, cufundându-ne în divin, suntem totodată dincolo de orice formă de divinitate. Este etapa finală, punctul de sosire al misticii, punctul de plecare fiind ruptura cu

demiurgul, refuzul de a-l mai frecventa și de a-i lăuda lucrarea. Nimeni nu-i mai cade în genunchi, nimeni nu-l mai venerază. Singurele cuvinte ce i le adresăm sunt rugi în răspăr – unic mod de comunicare între o creatură și un Creator deopotrivă de căzuți.

*

Impunându-i dumnezeului oficial funcțiile de părinte, de creator și de administrator, l-am expus unor atacuri de pe urma cărora avea să sucombe. Și ce viață lungă ar fi avut dacă era ascultat un Marcion, ereziarhul care, mai hotărât decât toți, s-a ridicat contra escamotării răului și a contribuit cel mai mult la gloria dumnezeului cel rău prin ura ce i-a purtat-o! Nu există altă religie care, la începuturile ei, să fi ratat mai multe ocazii. Am fi desigur total diferiți dacă inauguram era creștină execrându-l pe Creator, căci libertatea de a-l umili ne-ar fi ușurat cu siguranță povara, făcându-ne mai suportabile ultimele două milenii. Biserica, refuzând să-l incrimineze și să adopte doctrinele ce îndrăzneau să-l condamne, avea să pornească pe calea fățarniciei și a minciunii. Avem cel puțin mângâierea să constatăm că ceea ce fascinează mai mult în istoria ei sunt dușmanii săi intimi, toți cei pe care i-a combătut și respins, și care, spre a-i salva lui Dumnezeu onoarea, i-au tăgăduit, cu riscul martiriului, calitatea de Creator. Fanatici ai neantului divin, ai acelei absențe în care se complăce bunătatea supremă, ei cunoșteau fericierea de a urî sau iubi un zeu sau altul fără restricții, fără rezerve. Îmbătați de credința lor, nu vor fi fost capabili

CUPRINS

Demiurgul cel rău	5
Noii zei	23
Paleontologie	45
Întâlniri cu sinuciderea	63
Neizbăvitul	89
Gânduri sugrumate	109